

גליון מס' 178

פרשת ויקרא

שבת זכור

תשפ"ד

עליו יותר מן הכל, שמכולם לא קרא הדיבור אלא למשה - 'ויקרא ה' אל משה'.

ואמנם, מפני מה לא נדב משה למלאכת המשכן?

ביאר **רבי אברהם אחי הגר"א**, עיקר הנדבה למשכן היתה 'נדבת הלב' וכמו שנאמר 'מאת כל איש אשר ידבנו לבו' (שמות כה, ב). ברם, לגבי משה רבנו לא היה שייך ענין 'נדבת הלב'. וכל כך למה - לפי ש'נדבת לב' שייכת רק במי שיש לו לעצמו, ולבו מנדב לתת משלו. ואולם, משה היה כל ימיו דבוק בה' יתברך, ומה שהיה לו - לא החשיבו כ'שלו', אלא של ה' יתברך. לפיכך, לא היה יכול משה לנדב מ'שלו' למלאכת המשכן.

הבית הלוי ביאר, שכיון שמשה רבנו היה '**גזבר** נאמן' (בכורות ה), על כן לא יכל לתרום למשכן, שהרי צריך **מסירה** לגזבר, והוא - בהיותו גזבר - לא יכל למסור לעצמו.

ואכן, מבואר ב**שו"ת הר"ן** שאדם אחד אינו יכול להיות בבית אחת קונה ומקנה כאחד, וכן בנעשה שליח להיות המקנה אין השליח יכול לקנות לעצמו.

אמנם, לכאורה עדיין יכל משה למנות גזבר אחר לתרומתו שלו, ואז אכן היה יכול לנדב משלו. ושמה יש לומר, שדין היה שמשה דווקא, ולא אחר, יהא הגזבר.

מדוע דווקא שם 'משה' נבחר למשה רבנו?

ויקרא אל משה (א, א)

ב**מדרש רבה** (תחילת ויקרא) כתב: 'עשר שמות נקראו לו למשה וכו', 'ירד' לפי שהוריד את התורה מלמעלה למטה וכו'. 'אבי סוכו' אביהם של נביאים שסוכים ברוח הקודש וכו'. אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה: חיך מכל שמות שיש לך איני קוראך אלא בשם שקראתך בתיה בת פרעה - 'ותקרא שמו משה', הוי 'ויקרא ה' אל משה'.

לכאורה, איזו מעלה יש בשם 'משה' יותר מבשאר שמותיו של משה רבנו ע"ה. אדרבה, השמות האחרים מבטאים את גדלותו של משה יותר מאשר השם 'משה', וכגון 'ירד' - שהוריד את התורה וכו', וכדברי המדרש. וביותר תמוה הדבר, שהרי בעוד השמות האחרים מתייחסים אל משה ומבטאים ומעידים על גדלותו, הרי השם 'משה' אינו מתייחס כלל אל משה עצמו, אלא אל **נותנו**, בתיה בת פרעה: 'ותקרא שמו משה ונתאמר כי מן הַיָּמִים מְשִׁיתָהוּ' (שמות ב, י).

בספר **שיחות מוסר** כתב לבאר: אכן, נקרא משה בשמו, על שם משייתו מן המים על ידי בתיה בת פרעה. ואולם מעשה זה של בתיה לא היה מעשה של מה בכך, אלא היה כרוך במסירות נפש ובגבורה, שהרי עברה על מצות אביה המלך והפרה את גזירתו כדי להציל נפש מישראל.

מסירות נפש עילאית זו, שהיתה כרוכה בהצלתו של משה, חדרה אליו עצמו בגופו ובנפשו, כי כל מה ש'הנותן' נותן ל'מקבל', הריהו חדור בו ללא שיוור. נמצא איפוא, שכח מסירות הנפש שהיתה בו במשה, מקורו ויסודו בבתיה בת פרעה.

לפיכך, מכל השמות שהיו לו למשה לא קראו הקדוש ברוך הוא אלא בשם שקראתו בתיה בת פרעה - 'משה', כי שם זה מבטא ומסמל את יסוד תכונתו של משה רבנו ע"ה, ועל ידי כח ותכונה זו של מסירות נפש זכה והשיג את כל שאר הדרגות והמעלות.

כיצד קיבלו מרדכי ואסתר את בית המן, הרי יש מצוה לאבד נכסי עמלקים?

השבת קוראים פרשת 'זכור', ונאמר שם: 'תִּמְחָה אֶת זֵכֶר עַמְלֵק' (דברים כה, ט). והנה במגילת אסתר נאמר: 'בַּיּוֹם הַהוּא נָתַן הַמֶּלֶךְ אֶחָשׁוּרֹשׁ לְאַסְתֵּר הַמְּלָכָה אֶת בֵּית הַמֶּן וְגו' וַתִּשֶׂם אֶסְתֵּר אֶת מְרַדְכֵי עַל בֵּית הַמֶּן' (אסתר ח, א-ב).

ויש לעיין, לדעת ה**חינוך** (מצוה תרד) שמצות מחיית עמלק הוא מצוה על כל יחיד ויחיד בכל מקום ובכל זמן. ולשיטת ה**מכילתא** והמדרש, שהמצוה היא גם על הבהמות והאילנות של עמלק להחרימם ולאבדם כדי שלא יהא שם עמלק נזכר, אם כן כמו שחייבים לאבד האילנות כמו כן חייבים לאבד את כל נכסיו עד שלא ישאר זכרו כלל, וקשה כיצד לקחו מרדכי ואסתר את בית המן שהיה מזרע עמלק, והרי מחויבים היו לאבדו?

נאמרו בזה כמה תירוצים:

א. לשיטת הסוברים שנשים לאו בכלל מצות מחיית עמלק. יש לומר, שכיון שמתחילה קיבלה אסתר את בית המן, והיא לא היתה מחויבת לאבדו, ואחר כך קיבלו מרדכי מאסתר ולא הגיע אליו מרשותו של עמלק, אם כן לא היה מחויב לאבדו, כיון שעבר רשות אחרת בינתיים. אולם אם נאמר שנשים גם כן חייבות במחיית עמלק עדיין יקשה.

ב. ויש ליישב, אף לשיטה הסוברת שנשים חייבות במחיית עמלק, יש לומר, שהנה אם ימכור אחד מעמלק את ביתו או נכסיו לגוי מאומה אחרת, ודאי שרשאי ישראל לקנותם מידו של אותו הגוי, שכיון שכבר עבר מרשותו לרשות אחרת, ואין שם עמלק נזכר עליו, ממילא אין חיוב לאבדם. אם כן גם כאן יש לומר שכיון שאסתר קיבלה את בית המן מאחשוורוש, משמע שאחר שהרגו את המן עבר ביתו לרשותו של אחשוורוש, והוא זה שנתנו לאסתר, ואם כן אין על זה דין איבוד, כיון שהיה רשות גוי באמצע, וזה דומה למה שאמרו במסכת גיטין (לח, א) 'עמון ומואב טהרו בסיחון'.

ג. בספר **עונג יום טוב** (בהקדמה בהגה"ה שם) כתב ליישב, על פי מה שחידש שמצות איבוד הבהמות והאילנות אינו אלא **לאחר** שהרגו את כל העמלקים, שאז חל חיוב לאבד את זכרו לגמרי, אבל לא קודם לכן. אם כן יש לומר שכאן כיון שהיו עדיין עמלקים בעולם, לא היו חייבים לאבד את ממונם.

ד. עוד יש ליישב שאפשר שביתו של המן היה שייך למלכות, והיתה מיועדת למשנה למלך, וכשנעשה המן משנה למלך קיבל בית זה מאחשוורוש, אבל לא היתה שלו אלא ברשות המלכות, וכשעלו אסתר ומרדכי לגדולה קיבלו את הבית מן המלכות, ואם כן מעולם לא היתה של עמלק ולא נתחייב באיבוד.

ה. במסכת מגילה (טז, א) אמרו שהמן היה עבד של מרדכי. ובגמרא שם משמע שגם אחרי שעלה המן לגדולה היה עבדו וקנינו של מרדכי, עיין שם שאמר לו מרדכי 'עבד שקנה נכסים עבד למי ונכסים למי'. ואם כן יש לומר שכיון שעבד שקנה נכסים קנה רבו, אם כן ביתו של המן גם כן מתחילה היה שייך כבר למרדכי, ואין זה ממונו של עמלק (שלמי תודה, פורים סימן ו, אות ד).

מדוע משה רבנו לא נדב למלאכת המשכן?

ויקרא אל משה (א, א)

כתב **במדרש רבה** (א): 'לפי שהיתה נפשו של משה עגומה עליו, ואמר: הכל הביאו נדבתם ואני לא הבאתי. אמר לו הקדוש ברוך הוא: חיך שדיבורך חביב

אחר המרבה ואחד הממעט

אשה ריח ניחוח לה' (א, יז)

פירש רש"י: 'נאמר בעוף ריח ניחוח ונאמר בבהמה ריח ניחוח, לומר לך אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוון לבו לשמים' (משנה בסוף מנחות).

מסופר על האר"י ז"ל שהיה תמיד רגיל לשבח את תלמידו הגדול רבי חיים ויטאל על גודל מעלתו ומעלת נשמתו. פעם אחת הביע בפני רבו את פליאתו על דבריו אלו, וכך אמר: שאלתי את מורי איך היה אומר לי שנפשי יש לה מעלה כל כך, והרי קטן שבדורות הראשונים היה צדיק וחסיד שאין אני מגיע לעקיבו?

ויאמר לי: דע, כי גדולת הנפש אינה תלויה כפי מעשה האדם הנראה לעינינו, כי בוחן לבות ה' יתברך, וכפי הזמן והדור הוא מעשה קטן מאוד בדור הזה שקול ככמה מצוות בדורות הראשונים, כי בדורות האלו הקליפה והרע גוברת מאוד מאוד עד אין קץ מה שאין כן בדורות הראשונים.

וכן כתב רבי יהודה החסיד בספר 'חסידים' (סימן תקקמה): 'לפי שאצל הקדוש ברוך הוא 'לב' שאינם פקחים בדורות אחרונים, כ'לב' פקחים שהיו בדורות ראשונים, שאם לא תאמר כך יוכל כל דור לומר למה לא נבראתי בימים הראשונים שהיו חכמים גדולים והייתי לומד תורה הרבה, אומר לו מה אכפת לך אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוון לבו לשמים וכו'.

בהגהות החיד"א (שם) כתב: וכיצא בזה ראיתי בכתבי המהרח"ו ז"ל ששאל לרבו האר"י ז"ל הלא עין רואה בתלמוד ובמדרשים שמעשים טובים מדות וקדושת התנאים והאמוראים היא דבר מבהיל ולא יוכל אדם בדורינו לעשות אחת מאלף! והשיב לו: עתה גברה מאוד הסטרא אחרא, והמעט שעושים עתה - חשוב לפניו יתברך בהרבה שהיו עושים הראשונים.

מזונותיו של אדם קצובים לו

וְשָׁלַם אֹתוֹ בְּרֵאשֵׁי וְחֻמְשָׁתוֹ יוֹסֵף עָלָיו (ה, כד)

אמרו רבותינו: תני רב תחליפא כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד ראש השנה, חוץ מהוצאת שבתות, והוצאת ימים טוב, והוצאת בניו לתלמוד תורה. ובמדרש רבה (פרשת אמור) מוסיף: הוצאת ראשי חודשים, שאם פחת פוחדתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו.

כתב הצמח הצבי: ליכא מילי דלא רמיזא באורייתא (אין דבר שלא רמוז בתורה), היכן רמוז דבר זה בתורה? - 'ושלם אותו' מה שמשלם ומוציא הוצאות, ידע שהקציבו לו זאת 'בראשו' - בראש השנה, וממילא יש לו להיזהר לא לעשות יציאה מרובה (לשון רש"י שם), אבל 'חמשתיו יוסף עליו' - וחמשתיו ראשי תיבות וחוץ מהוצאות שבת תורה יו"ט וראש חודש, את אלו יוסף עליו, שאם הוסיף מוסיפים לו.

ביאור יתרון הנבילה על תלמיד חכם שאין בו דעת

וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד לֵאמֹר (א, א)

במדרש רבה (א, טו): 'מיכן אמרו: כל תלמיד חכם שאין בו דעת - נבילה טובה הימנו. תדע לך שכן הוא - צא ולמד ממשה, אבי החכמה, אבי הנביאים וכו' - ולא נכנס לפני ולפנים עד שקרא לו שנאמר: 'ויקרא אל משה'.

בעל האבני שוהם הסביר מאמר חז"ל זה: דהנה כתב הרא"ש (ברכות פרק ו, אות לה) בשם רבינו יונה: 'הדבש, אם נפל בו חתיכה של איסור, אף על פי שהאיסור נימוח בתוך הדבש - כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר הנופל לתוכו דבש, כמו דבש דיינין ליה (דנים אותו) ומותר'.

מעתה, הלא התורה נמשלה לדבש, כמאמר הפסוק (תהלים יט, יא): 'הַנְּחֻמְדִים מְזָהָב וּמְפֹזָרְבַּי וּמְתוּקִים מְדִבְשׁ וְנִפְתַּת צוּפִים', ואם כן היה מן הראוי שהתלמיד חכם המשקיע את עצמו בדברי התורה ושם בה את כל מעיינותיו, יתהפך אף הוא להיות דבש, שהרי דרך הדבש להחזיר דבר הנופל לתוכו דבש.

אולם תלמיד חכם שאין בו דעת. כלומר, שלומד תורה ללא עבודת המידות ויראת שמים, ולא שינה את עצמו להיות גופו כגופה של תורה, נמצא שהוא גרוע יותר מן הנבילה, כי הנבילה משתנית על ידי הדבש וניתרת, ואילו הוא לא הועיל לו הדבש לשנותו!

בעל השו"ת הרי בשמים, השמיע פעם באוזני רב אחר שהיה מומחה בסילוף דין, תוכחה נוקבת המסתמכת על מאמר חז"ל זה: אמרו חז"ל: 'תלמיד חכם שאין דעת - נבילה טובה הימנו'. ולכאורה קשה להבין את משפטם הקשה של חז"ל על אותו תלמיד חכם: הרי הקדוש ברוך הוא, חונן לאדם דעת, ומה אשם תלמיד חכם זה אם הכריזו עליו ארבעים יום קודם יצירתו שיהיה טיפש? מדוע המשילו אותו חז"ל לנבילה?

אך באמת לא היתה כוונת חכמינו ז"ל על תלמיד חכם שאין בו דעת, אלא על תלמיד חכם פיקח, דהיינו: שמהפך את הדעת לפקחות וצביעות - מתלמיד חכם כזה נבילה טובה יותר, כי מנבילה מסרחת יכולים להתרחק, מה שאין כן בתלמיד חכם פיקח וצבוע, ממנו סובלים צרות.

עוד יש מבארים ('מעניה של תורה' - 'לב האר"י') הדמיון וההשוואה בין תלמיד חכם זה לנבילה, ואת המעלה שיש בנבילה על פני התלמיד חכם הלזה. וזאת על פי המסופר בחז"ל במדרש: מעשה בטבח אחד בצפורי שהיה מאכיל לישראל נבילות וטריפות, פעם בערב שבת יין עלה לגג נפל ומת, והיו הכלבים מלקקים את דמו. באו ושאלו לרבי חנינא מהו להוציאו מן הכלבים, אמר להם: הניחו להם לכלבים, משלהם הם אוכלים. שהרי נאמר בתורה 'ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכו אותו', וזה היה גוזל את הכלבים ומאכיל את ישראל, לפיכך הם נפרעים ממנו עכשיו.

תלמיד חכם 'שאין בו דעה' היינו שאינו יודע לפסוק הלכה כראוי ופוסק ועונה לשאלות ומתיר האסור, וגורם לישראל לאכול נבילות וטריפות. 'נבילה טובה הימנו' - שכן נבילה הוא מתיר אותה לאכילת בני אדם באיסור, ואילו הוא עצמו בסופו יענש שהכלבים יאכלו את גופו.

יהי רצון שנוכח למחות את 'עמלק' שבקרבו, ונוכח לקבל את התורה הקרושה באהבה ושמחה וטוב לב, בימי הפורים הבאים עלינו לטובה, אמן.